

BETONAKKOORD voor DUURZAME GROEI**Partijen:****Rijksoverheid:**

1. De minister van Infrastructuur en Waterstaat, mevrouw Cora van Nieuwenhuizen Wijbenga, namens deze de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, mevrouw Stientje van Veldhoven,
2. De minister van Economische Zaken en Klimaat, de heer Eric Wiebes,
3. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, mevrouw Carola Schouten,
4. De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, de heer Raymond Knops, als verantwoordelijke voor het werk van het Rijksvastgoedbedrijf, handelend in zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, namens deze de heer Jürgen Jongkind, plaatsvervangend directeur-generaal.

Ieder handelend in zijn of haar hoedanigheid van bestuursorgaan en als vertegenwoordiger van de Staat der Nederlander, Partijen 1 tot en met 4 samen hierna te noemen: Rijksoverheid;

Gemeenten:

5. De gemeente Den Haag, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door wethouder L. van Tongeren, daartoe aangewezen door de burgemeester van Den Haag krachtens artikel 171 Gemeentewet, in uitvoering van collegebesluit van 3 oktober 2017, kenmerk DSB/2017.454, RISnummer 298037,
6. De gemeente Amersfoort, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door wethouder F. Koşer Kaya, daartoe aangewezen door de burgemeester van Amersfoort krachtens artikel 171 Gemeentewet, in uitvoering van collegebesluit van 28 juni 2018, kenmerk 5634598,

ProRail:

7. ProRail B.V., te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de heer P. Eringa, voorzitter Raad van Bestuur,

Partijen 1 tot en met 7 samen hierna te noemen: (Publieke) Opdrachtgevers.

Toeleveranciers: producenten van primaire en secundaire grondstoffen en additieven, prefab- en betonmortelfabrikanten.

8. BASF Nederland B.V., vertegenwoordigd door de heer P. van Gent,
9. Betoncentrale Wessel B.V., vertegenwoordigd door de heer J. van der Velden,
10. Bork Sloopwerken B.V., vertegenwoordigd door de heer J. Bork,
11. C2Ca technology, vertegenwoordigd door de heer E. van Roekel,
12. Caron Recycling BV, vertegenwoordigd door de heer S. Kloetstra,
13. Cementbouw, vertegenwoordigd door de heer A. Barendregt,
14. Dekkergroep, vertegenwoordigd door de heer R. van den Berg,
15. Ecocem Benelux B.V., vertegenwoordigd door de heer R. Buiten,
16. GBN, vertegenwoordigd door de heer E. van Roekel,
17. K3Delta BV, vertegenwoordigd door de heer D. Evertse en de heer F. Snel,
18. KIWA, vertegenwoordigd door de heer W. van Vreeswijk,
19. Modulo Milieustraten, vertegenwoordigd door de heer R. van Ommeren,
20. Movares, vertegenwoordigd door de heer J. Buisman,
21. N.V. Niba, vertegenwoordigd door de heer M. Dankers,
22. NIBE vertegenwoordigd door de heer M. van Leeuwen,
23. SmartCrusher bv, vertegenwoordigd door de heer K. Schenk,
24. Struyk Verwo Infra B.V., vertegenwoordigd door de heer A. van Woensel,
25. Van Nieuwpoort Groep B.V., vertegenwoordigd, door de heer F. Koote en door de heer G. van Nieuwpoort,
26. VBI, Verenigde Bouwprodukten Industrie B.V., door de heer E. van de Meer,
27. Vitruvius Building Solutions, vertegenwoordigd door de heer G. Hol,

Partijen 8 tot en met 27 samen hierna te noemen: Toeleveranciers.

Bouwbedrijven: een ieder die de uitvoering van werken op de markt aanbiedt.

28. VolkerWessels, vertegenwoordigd door de heer W. van der Meer.
29. BAM Infra Nederland bv, vertegenwoordigd door de heer M. Schimmel,
30. Boskalis Nederland B.V., vertegenwoordigd door de heer A. van Schaik,
31. Bruil, vertegenwoordigd door de heer J. Bruil,
32. Heijmans NV, vertegenwoordigd door de heer G. Witzel
33. Strukton Civiel B.V., vertegenwoordigd door de heer F. Bekooij,
34. TBI, vertegenwoordigd door de heer R. Feijen,
35. Van Spijker Infrabouw B.V., vertegenwoordigd door de heer M. Beukers.

Partijen 28 tot en met 35 samen hierna te noemen: Bouwbedrijven.

Overige Partijen staan vermeld in bijlage 1; deze bijlage 1 vormt een integraal onderdeel van het Betonakkoord. De bijlage wordt actueel gehouden door Rijkswaterstaat en indien gewijzigd, jaarlijks gepubliceerd in de Staatscourant, zodat voor iedereen kenbaar is welke partijen zich binden aan dit Betonakkoord en welke rol zij daarin vervullen.

Overwegende:

1. Om de welvaart in Nederland ook voor toekomstige generaties te behouden is het nodig de belasting van het milieu en de afhankelijkheid van fossiele energie en schaarse grondstoffen te verminderen en tegelijk het concurrentievermogen van onze economie te versterken.
2. Het kabinet Rutte III heeft in haar regeerakkoord 'Vertrouwen in de Toekomst' aangekondigd maatregelen te nemen die Nederland voorbereidt op een reductie van 49% van broeikasgassen in 2030. Er komt een nationaal klimaatakkoord, dat sectoren de zekerheid geeft aan welke doelstellingen voldaan moet worden op de lange termijn. Als onderdeel van de klimaatopgave worden de afspraken uit het Rijksbrede programma circulaire economie en de transitieagenda's uit het Grondstoffenakkoord, waaronder die voor de Bouw, uitgevoerd. Vooruitlopend op het nationaal klimaat- en energieakkoord en de opgaven vanuit het Grondstoffenakkoord nemen Partijen in de betonketen het initiatief om vrijwillige afspraken te maken.
3. Nederland is in transitie: van een lineaire naar een circulaire economie en van een CO₂-emissierijke naar een CO₂-emissiearme economie. Deze transitie vergt een verbreding van focus, creativiteit en durf en vooral een gezamenlijke inspanning van publieke en private partijen om tot innovatie en een nieuwe systeemsprong te komen.
4. De verdere verduurzaming van de bebouwde omgeving en daarbinnen van de betonketen is een onmisbaar onderdeel van dit transitieproces. Met het Betonakkoord voor Duurzame Groei geven Partijen invulling aan een betonketenbrede inzet voor de verduurzaming van onze samenleving en economie. Het akkoord overbrugt uiteenlopende belangen, verbindt organisaties in de betonketen en bevordert een versterking van de betonketen.
5. Partijen beseffen dat vanuit het langetermijnperspectief van een duurzame betonketen het gezamenlijke belang ver boven de deelbelangen van afzonderlijke individuen en organisaties uitstijgt. Zij beseffen ook dat een dergelijke lange termijnroute een groeitraject is, waarin naast CO₂-, circulaire, sociale en klimaatdoelen ook concurrentiekrachtverbetering, werkgelegenheidsgroei, en marktgroei gerealiseerd kunnen worden. Om die reden zijn in dit Betonakkoord afspraken gemaakt voor een periode tot en met 2030 en zullen er tot dan verschillende ijkmomenten worden afgesproken om te bezien of de gezamenlijke inzet voldoende bijdraagt aan het behalen van de ambitie.
6. Partijen vervullen bij de uitvoering van het akkoord vanuit hun plek in de betonketen primair de rol zoals aangegeven in de verdeling van de Partijen.
7. Voor een transitie naar een duurzame betonketen is een consistente en realistische, maar uitdagende uitvraag van publieke en private opdrachtgevers nodig waardoor continuïteit wordt geboden en vernieuwing en innovatie

worden gestimuleerd. Duurzaamheidseisen die sterk variëren dagen al vele jaren uit maar leiden niet tot die transitie. De basis van het akkoord zijn daarom korte, middellange en lange termijn afspraken voor toenemende circulariteit en dalende CO₂-uitstoot, die door een steeds grotere groep opdrachtgevers eenduidig uitgevraagd en door een steeds grotere groep marktpartijen geleverd gaan worden.

8. Partijen willen de transitie in gezamenlijkheid realiseren, beseffende dat de gestelde doelen ambitieus zijn. Partijen beseffen dat de CO₂-reductiedoelstelling komende jaren reeds uitdagingen geeft als gevolg van de economische groei, mogelijke toename van CO₂ door hoogwaardige recycling en de mogelijk afnemende beschikbaarheid van alternatieve klinkervervangende grondstoffen (met name gegranuleerde hoogovenslak en vliegas) door veranderende productietechnieken in de staalindustrie en het sluiten van kolencentrales. Tevens zal met het sluiten van de oven in Maastricht het gedeelte van de lokaal geproduceerd klinker voor cementproductie dalen.
9. Sinds 1990 (referentiejaar conform afspraken klimaatconferentie 'Parijs 2015') is al veel bereikt op het gebied van CO₂-reductie in de betonketen. De betonketen loopt Nederland wereldwijd voorop in reductie van CO₂-emissies en wordt internationaal als proeftuin gezien. Niettemin zien Partijen de noodzaak om aanvullende ambities te stellen mede op basis van een Green Deal Verduurzaming Betonketen (2011 – 2015) die vele handelingsperspectieven heeft opgeleverd om verder te verduurzamen.
10. Wereldwijd worden metingen en rapportages van de verduurzaming van de betonketen bevorderd door onder andere het gebruik door private partijen van het internationale keurmerk van de Concrete Sustainability Council (CSC-keurmerk) en Life Cycle Analysis -instrumenten (LCA-instrumenten). Dit is cruciaal omdat het de transparantie en eenduidigheid van meetmethoden verbetert.
11. De visie van de betonketen is om in 2030 een duurzame keten te zijn en als zodanig bekend te staan, met een toegenomen maatschappelijke relevantie en die een aantrekkelijke werkomgeving vormt waar het veilig en prettig werken is.
12. De afspraken uit dit Betonakkoord worden voor zover het (publieke) opdrachtgeverschap van de minister van Infrastructuur en Waterstaat betreft, uitgevoerd door het Directoraat-generaal Rijkswaterstaat. De afspraken van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties worden voor zover het (publieke) opdrachtgeverschap betreft uitgevoerd door het Rijksvastgoedbedrijf.

Komen het volgende overeen:

Artikel 1. Doel

Het doel van het Betonakkoord voor Duurzame Groei (hierna te noemen: Betonakkoord) is dat Partijen gezamenlijk invulling geven aan een betonsector- en ketenbrede inzet voor het reduceren van CO₂-emissie, het bevorderen van circulariteit, natuurlijk kapitaal en sociaal kapitaal als bijdragen aan de verduurzaming van de Nederlandse samenleving en economie.

Partijen richten zich voor 2030 op de volgende doelstellingen:

1. samenwerking in de betonketen voor verdere verduurzaming;
2. consistente uitvraag van duurzaam beton;
3. een vermindering van de CO₂-uitstoot in de betonketen met 30% t.o.v. 1990 als ondergrens, te behalen in de keten, met daarbij een inspanning gericht op de nationale CO₂-reductie ambitie van 49% uit het Regeerakkoord Rutte III (2017);
4. 100% hoogwaardig hergebruik van het vrijkomende beton (grondstoffen, elementen, componenten), waarbij er transparantie is over de herkomst en samenstelling van het beton dat gerecycleerd wordt ten behoeve van de kwaliteit voor toekomstig hergebruik en waarbij aansluiting gezocht wordt bij erkende keurmerken en transparante meetmethodes;
5. het creëren van een netto positieve waarde van natuurlijk kapitaal in de betonsector;
6. het bevorderen van innovaties en sociaal kapitaal.

De reikwijdte van het Betonakkoord betreft alle betontoepassingen, zowel constructief als niet-constructief beton en zowel binnen de B&U-sector als de GWW-sector.

Artikel 2. Definities en gebruikte terminologie

In dit Betonakkoord worden door Partijen de volgende definities gehanteerd:

1. *Betonketen*: de betonsector plus leveranciers aan de betonproducenten zoals primaire en secundaire grondstoffen, cementproducenten, sloop- / hergebruikbedrijven en afnemers van de betonsector zoals bouwbedrijven en opdrachtgevers.
2. *Beschikbaarheid*: de maximale hoeveelheid materiaal die volgens de stoffeninventarisatie terug kan in beton.
3. *Betonreststromen*: uit beton afkomstige reststromen in bouw- en sloopafval.
4. *Betonsector*: de betonmortelfabrikanten en prefab-fabrikanten.
5. *Hoogwaardig*: optimaal behoud van waarde voor de maatschappij (zie de R-ladder en de definitie van vrij toepasbaar).
6. *Innovatie*: de toepassing van een nieuw of aanmerkelijk verbeterd product, een nieuwe of aanmerkelijk verbeterde dienst of een nieuw of aanmerkelijk verbeterd proces.
7. *Ketenpartners*: adviseurs, architecten, constructeurs, ontwerpers, onderwijs- en kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, ingenieursbureaus en voor het Betonakkoord relevante betrokkenen specifiek te benoemen bij de afspraak.
8. *Milieu Kosten Indicator-waarde (MKI)*: de grootte waarmee in rekenprogramma's op basis van de Nationale Milieu Database (NMD) de milieukwaliteit ten aanzien van klimaat en energie en circulaire economie van een aanbieder wordt uitgedrukt.
9. *Milieuprestatie Gebouwen (MPG)*: de MPG geeft aan wat de milieubelasting is van de materialen die in een gebouw worden toegepast.
10. *Natuurlijk Kapitaal*: de voorraad van hernieuwbare natuurlijke hulpbronnen, zoals planten, dieren, lucht, bodem en mineralen, die gezamenlijk een stroom van waardevolle producten en diensten leveren aan mensen.
11. *Natural Capital Protocol*: internationaal protocol van de World Business Council for Sustainable Development dat één universele standaard biedt voor het meten en waarderen van natuurlijk kapitaal voor bedrijven.¹
12. *Natuurpuntensysteem*: een bestaande methodiek dat beoogt een uniforme, objectieve maat aan te reiken voor het meten en kwantificeren van de natuurwaarde van een gebied. De natuurpunten geven de toestand van het natuurlijk kapitaal weer.
13. *Productgroep*: verzameling gelijksoortige betontoepassingen (bv heipalen, vloeren).
14. *Roadmap*: hulpmiddel om de gestelde doelen te behalen, door het Wat, Wanneer en door Wie inzichtelijk te maken.
15. *R-ladder*: hulpmiddel dat kan worden ingezet voorafgaand aan een besluit tot nieuwbouw.²
16. *Toeslagmaterialen*: zand en grind.
17. *Voortgangcommissie Betonakkoord*: deze commissie monitort en borgt de afspraken zodat de beoogde doelen worden gerealiseerd.
18. *Vrij toepasbaar*: zie definitie van het Besluit Bodem Kwaliteit (BBK).³

¹ Natural Capital Coalition waarin onder andere deelnemen Ministerie van Economische Zaken, Europese Commissie, GRI, WNF, IUCN, Wereldbank en bedrijfsleven

² Naar: J. Cramer, Milieu, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2014.

³ Besluit Bodem Kwaliteit <http://wetten.overheid.nl/BWBR0022929/2016-05-24>

Artikel 3. Uitdagend uitvragen

1. Opdrachtgevers bevorderen dat, in het geval beton wordt toegepast, er uitdagend in hun uitvraag minimumeisen voor CO₂-reductie en gerecyclede materialen uit de betonketen worden opgenomen.
2. Opdrachtgevers streven ernaar dat in hun uitvraag, de minimumeisen worden aangescherpt in de tijd waardoor innovaties in de betonsector op gang komen en de ambitieuze doelstellingen in 2030 gerealiseerd worden. Dankzij zekerheid voor de langere termijn kunnen de noodzakelijke investeringen van de grond komen.
3. Opdrachtgevers zullen in hun uitvraag de minimumeisen afzonderlijk en per uitvraag vaststellen.
4. Voor uitgevraagde materialen gelden dezelfde eisen binnen de methodieken en systemen ongeacht of deze van originele bronnen dan wel gerecyclede bronnen zijn, dan wel nationaal of internationaal. Dit houdt in dat hergebruikte materialen of producten aan dezelfde kwaliteitseisen moeten voldoen als primaire materialen en producten.
5. Publieke Opdrachtgevers stellen minimum- en kwaliteitseisen en technische specificaties die proportioneel, non-discriminatoire en overigens in overeenstemming met het aanbestedingsrecht zijn.

Artikel 4. CO₂-reductie

Inleiding:

CO₂-reductie is, gezien vanuit nationale en internationale klimaatdoelstellingen, de meest urgente pijler met afspraken in het kader van het Klimaatverdrag, het akkoord van 'Parijs 2015' als richtinggevend kader.⁴ Bij dat akkoord is afgesproken dat de opwarming van de aarde deze eeuw beperkt moet blijven tot maximaal 2°C, bij voorkeur maximaal 1,5°C. Vertaald naar CO₂-uitstoot betekent dit feitelijk naar nul of bijna nul voor 2°C hetgeen 85%-95% reductie vereist in 2050.

Nederlands beton heeft grofweg de helft van de uitstoot van het wereldwijde gemiddelde voor beton als gevolg van een lager klinkergehalte in cement (in Nederland 50 - 55% versus wereldwijd ruim 80%). Het laaghangende fruit om CO₂ te reduceren is in Nederland daardoor grotendeels geplukt. Verdergaande reducties vergen innovaties in de hele keten die alleen door een gezamenlijke inspanning van publieke en private partijen kunnen worden ontwikkeld, en behoeven een investeringsklimaat dat daarop is gericht. De inzet van de betonsector is om de opgebouwde koploper positie te versterken en Nederland als proeftuin voor vernieuwing te blijven gebruiken.

Nederlandse CO₂-reductie voor de materialen is in de periode 1990 tot 2010 met ca. 10% gedaald (op basis van gelijk volume). De CO₂-uitstoot als gevolg van transport is met 45% gedaald. In totaal is de gerealiseerde reductie ca. 13% in de periode 1990 - 2010.

Ambitie van de betonsector:

Een verder dalende CO₂-uitstoot met als ondergrens 30% CO₂-reductie in 2030 ten opzichte van 1990, en een intentie tot 49% reductie in de keten.

Om de ambities te realiseren worden afspraken gemaakt over het toepassen van een dalende Milieu Kosten Indicator (MKI) en het transparant maken van CO₂-reductie in de keten.

Inzet en acties CO₂-reductie

Artikel 4.1 Inzet en acties Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers

1. Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers spreken een cumulatieve CO₂-reductie af van 30% in 2030 ten opzicht van 1990. Met cumulatief wordt bedoeld dat de beoogde reductie wordt behaald opgeteld over de keten, over producten en over projecten. Sommige producten of projecten zullen meer, andere minder bijdragen aan deze reductie.
2. Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers spannen zich in om de nationale CO₂-reductie ambitie van 49% uit het regeerakkoord Rutte III (2017) te ondersteunen in het licht van Nederland als proeftuin voor

⁴ Het verdrag is een bestaand verdrag (Framework Convention on Climate Change). Er zijn nadere afspraken gemaakt tijdens een conferentie in Parijs. Tijdens de Klimaatconferentie in Parijs (21ste Conference of the Parties of the United Nations Framework Convention on Climate Change) op 12 december 2015 hebben 195 landen unaniem gestemd voor nieuwe afspraken in het kader van het Klimaatverdrag, het Akkoord van Parijs: de opwarming van de aarde beperken tot ruim beneden 2 graden Celsius in 2100, met het streven het niet hoger te laten zijn dan 1,5 graden Celsius.

de wereld, waarbij vanuit een gezamenlijke inspanning van publieke en private partijen een innovatiesprong mogelijk gemaakt moet worden en daarmee een hogere CO₂-reductie gerealiseerd kan worden met technieken die nu nog niet beproefd zijn.

3. Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers spreken af dat er jaarlijks geijkt wordt of de gestelde doelen worden bereikt en of extra maatregelen tot verdergaande CO₂-reducties noodzakelijk zijn.

Artikel 4.2 Inzet en acties Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers

1. Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers spreken af de feitelijke CO₂-uitstoot voor de betonsector zo snel mogelijk te actualiseren en de methodiek van vaststellen te verbeteren teneinde beter te kunnen sturen op behaalde en te behalen resultaten. Het meest actuele en recente getal voor de totale CO₂-uitstoot van de gehele betonketen is bij benadering 3,7 Mton in 2010. De reductie-ambitie in dit Betonakkoord is gebaseerd op het referentiejaar 1990.
2. Partijen gebruiken de nationale bepalingmethode MKI en/of MPG, of equivalenten daarvan, als uitgangspunt om tot een CO₂-reductie te komen.

Artikel 4.3 Inzet en acties Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers

1. Opdrachtgevers, Toeleveranciers en Bouwbedrijven werken voornoemde ambitie uit in een Roadmap en rapporteren deze uiterlijk binnen zes maanden na inwerkingtreding aan de Voortgangscommissie. De Roadmap wordt vastgesteld in het daaropvolgende overleg met de Partijen.
2. Opdrachtgevers, Toeleveranciers en Bouwbedrijven werken het gebruik van MKI en/of MPG, of equivalenten daarvan, in hun processen voor de selectie van opdrachtnemers nader uit met inachtneming van het bepaalde in artikel 4.4 en 4.5. De procedure voor deze nadere uitwerking zal onderdeel zijn van de Roadmap.

Artikel 4.4 Inzet en acties van Opdrachtgevers en Bouwbedrijven

1. Opdrachtgevers en Bouwbedrijven spreken af om direct na inwerkingtreding, beton zodanig uit te vragen (direct als materiaal of indirect binnen een project) dat de project- of product-MKI/MPG (of equivalent) gestaag daalt zoals in de ambitie verwoord.
2. Opdrachtgevers spreken af om beton, dat voldoet aan de MKI en/of MPG, of equivalenten daarvan, met een maximum bovengrens, hoger te waarderen in de gunning van opdrachten aan Bouwbedrijven. De gunningscriteria die daartoe worden gehanteerd zijn objectief, transparant, vooraf kenbaar gemaakt door Opdrachtgevers en zijn overigens in overeenstemming met het aanbestedingsrecht

Artikel 4.5 Inzet en acties Toeleveranciers en Bouwbedrijven

1. Toeleveranciers en Bouwbedrijven geven invulling aan de dalende MKI en/of MPG, of equivalenten daarvan, ook als er niet om wordt gevraagd.
2. Toeleveranciers en Bouwbedrijven spreken transparantie af, voor zover het niet om vertrouwelijke bedrijfsinformatie gaat, ten aanzien van MKI en/of MPG, door de MKI van grondstoffen, halffabricaten en producten voor iedereen publiek te maken met geverifieerde transparante berekeningen direct na inwerkingtreding van het Betonakkoord.
3. Toeleveranciers en Bouwbedrijven spreken af de Nationale Milieu Database zo snel mogelijk met zoveel mogelijk data (LCA's) te vullen teneinde betrouwbare MKI's/MPG's of equivalent te kunnen vaststellen.
4. Toeleveranciers en Bouwbedrijven rapporteren jaarlijks aan de Voortgangscommissie over gevraagd en geleverd beton conform de afspraken in het betonakkoord.

Artikel 5. Circulariteit

Inleiding:

Het doel van circulair beton is zo lang mogelijk waarde behoud van grondstoffen, componenten en objecten. Dit leidt tot een focus op circulair ontwerp, levensduurverlenging en hergebruik. Het product beton kan circulair zijn op de niveaus van objecten, componenten, materialen en grondstoffen.

Ambitie:

- 100% van al de betonreststromen is in 2030 op een kwaliteitsniveau dat het toegepast kan worden in nieuw beton waarbij er transparantie is over de herkomst en samenstelling van de reststromen, en aansluiting op erkende keurmerken en transparante meetmethodes.

- 100% van al de betonreststromen wordt in 2030 toegepast op een wijze dat het blijvend toegepast kan worden in nieuw beton, m.a.w. dat door toepassing geen vervuiling e.d. optreedt die toekomstig hergebruik in de weg staat.
- 100% terugname door de betonketen van al de vrijkomende betonreststromen per 2030.

Om de ambitie te realiseren worden afspraken gemaakt over circulair ontwerpen, hergebruik en levensduurverlenging van bestaande bouwwerken (optimaal behoud van waarde voor de maatschappij), toepassing, recycling en sloop van uit de bestaande bouw vrijkomende grondstoffen, componenten en objecten.

Inzet en acties Circulariteit

Circulair ontwerpen

Artikel 5.1 Inzet en acties van Opdrachtgevers

1. Opdrachtgevers spreken af om in 2018 een methodiek te ontwikkelen gebaseerd op de 'R'-ladder en vervolgens toe te passen.

Artikel 5.2 Inzet en acties van Partijen

1. Partijen maken in 2018 nadere afspraken om circulair ontwerpen te stimuleren.

Hoogwaardige toepassing van uit de bestaande bouw vrijkomende stoffen, componenten en objecten

Artikel 5.3 Inzet alle Partijen

1. Partijen spannen zich in om te komen tot een betere integratie van circulariteit in de berekening van de milieukosten met MKI/MPG of equivalent.
2. Partijen spannen zich in om afspraken, CUR-aanbevelingen, beoordelingsrichtlijnen, NEN- en andere normen en technische regelgeving waar nodig aan te (laten) passen zodat ze circulariteit beter stimuleren, zonder daarbij andere duurzaamheidsdoelen te hinderen.

Artikel 5.4 Inzet en acties van Toeleveranciers

1. Toeleveranciers leveren in 2030 een kwaliteit van in Nederland vrijkomende betonreststromen die 100% hergebruik in nieuw beton mogelijk maakt, met een groeipad volgens onderstaande tabel.
2. Toeleveranciers spreken af zich in te spannen om per 2030 alle betonreststromen (= aanbod) terug te nemen in de keten.
3. Toeleveranciers spannen zich in de volgende doelen (percentages van het aanbod) ten aanzien van het aanbod vanuit sloopafval, in volume procenten, te realiseren:

Percentage van het aanbod	2020	2025	2030
Grind	50%	75%	100%
Zand	10%	50%	100%
Bindmiddel/vulstof	1%	25%	100%

Tabel 1, het ambitiepercentage geeft aan hoeveel van de beschikbare fractie van het aanbod van betonreststromen in welk jaar toegepast wordt in nieuw beton. 100% hergebruiken betekent dat circa 15 – 20% van de primaire grondstoffen vervangen kan worden. Er wordt immers meer gebouwd dan gesloopt.

4. Toeleveranciers (betonproducenten) zullen vanaf 2018 in de nieuwbouwfase hun producentenverantwoordelijkheid waar mogelijk expliciet maken bij levering om derhalve toekomstige terugname te garanderen.

Artikel 5.5 Inzet en acties van Opdrachtgevers

1. Opdrachtgevers spreken af om, zo snel mogelijk na inwerkingtreding van dit Betonakkoord, in alle beton minimaal 5 % (V/V) van het totale volume toeslagmaterialen te laten vervangen door betonreststromen.
2. Opdrachtgevers maken in 2018 afspraken over het stapsgewijs verhogen van de minimumeis in volumeprocenten per productgroep, met inachtneming de totale integrale duurzaamheid op projectniveau.

Artikel 5.6 Inzet en acties van Bouwbedrijven

1. 100% hergebruik faciliteren van vrijkomende betonreststromen in de sloopfase.
2. Bouwbedrijven monitoren op projectniveau of de afgesproken percentages betonreststromen door Opdrachtgevers gevraagd worden en door Toeleveranciers geleverd worden na inwerkingtreding in 2018.
3. Bouwbedrijven hanteren de minimumeis in volume% (artikel 5.5) tenzij een opdrachtgever (of wet- en regelgeving) dit uitsluit.
4. Bouwbedrijven rapporteren jaarlijks aan de Voortgangscommissie over gevraagd en geleverd beton conform de afspraken in dit betonakkoord.

Artikel 6. Natuurlijk Kapitaal Inleiding:

De betonketen wil relevant zijn en blijven voor de maatschappij, nu en in de toekomst. Hoe meer waarde er over de gehele keten wordt toegevoegd hoe relevanter. Deze waarde kan worden uitgedrukt als natuurlijk kapitaal, vergelijkbaar met financieel en sociaal kapitaal.

Teneinde op natuurlijk kapitaal te kunnen sturen, dient dit eerst inzichtelijk gemaakt te worden. Sinds 2016 bestaat hiervoor een internationaal protocol, het Natural Capital Protocol. Dit algemene protocol moet vertaald worden naar de betonketen ('sector guide'). Om waarde-toevoegingen en –onttrekkingen te kunnen consolideren over de gehele betonketen dienen allereerst de afzonderlijke Partijen dit inzicht te verwerven. De wijze van rapporteren is te beschouwen als een winst- en verliesrekening op natuurlijk kapitaal.

Ambitie:

De betonketen wil in 2030 een *netto positieve waarde* van natuurlijk kapitaal creëren over de gehele keten heen.

Om de ambitie te kunnen realiseren moet de impact op bedrijfsniveau bepaald kunnen worden en vervolgens over de keten geconsolideerd. De realisatie hiervan behoeft een deelproject waarin de details nader uitgewerkt zullen worden.

Inzet en acties Natuurlijk Kapitaal:**Artikel 6.1 Inzet en acties Opdrachtgevers, Toeleveranciers en Bouwbedrijven**

1. Opdrachtgevers, Toeleveranciers en Bouwbedrijven spreken af een NCP-handleiding voor de betonsector op te stellen, waarin het Natural Capital Protocol (NCP) wordt vertaald naar de betonketen. In 2018 worden hierover nadere afspraken gemaakt over tijdpad en betrokkenen, met gebruikmaking van het reeds in Nederland bestaande instrumenten zoals het natuurpuntensysteem.

Artikel 6.2 Inzet alle Partijen

1. Per 1 januari 2019 zijn er meeteenheden voor alle prioritaire aspecten in de betonketen; dat zijn de aspecten waar de grootste afhankelijkheden en impacts liggen van de betonketen op natuurlijk kapitaal.
2. Eind 2019 weet de betonketen waar zij staat ten opzichte van de ambitie van netto positieve waarde voor natuurlijk kapitaal.
3. Eind 2020 zijn de benodigde meetmethoden voor Natuurlijk Kapitaal verankerd in bestaand instrumentarium zoals MKI en MPG berekeningen.

Artikel 6.3 Inzet en acties Betonketen

1. Partijen uit de betonketen spannen zich in om, uiterlijk 2021, te gaan meten en rapporteren aan hun stakeholders volgens het NCP-protocol voor de betonketen.

Artikel 7. Innovatie, kennis en onderwijs

Ambitie:

Innovatie bevorderen, en een personeelsbestand in de betonsector van de juiste omvang, kwaliteit en motivatie om de ambities uit dit Betonakkoord te realiseren. Dit alles leidend tot een gezonde, toekomstbestendige sector die aantrekkelijk genoeg is voor instroom van voldoende nieuw talent.

Inzet en acties:

Artikel 7.1 Inzet Opdrachtgevers, Bouwbedrijven, en Toeleveranciers – kennis en onderwijs

1. Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers spreken af vanaf 2018 jaarlijks een werkplan op te leveren aan de Voortgangscommissie hoe zij kennisontwikkeling en –verspreiding, en de aansluiting op het onderwijs in alle vormen van opleiding, en innovatie t.a.v. verduurzaming gaan organiseren en stimuleren. Bij het opstellen van het werkplan worden de Ketenpartners actief betrokken.

Artikel 7.2 Inzet Opdrachtgevers, Bouwbedrijven en Toeleveranciers – innovatie

1. Opdrachtgevers zijn bereid innovatie positief te waarderen.
2. Opdrachtgevers zijn bereid binnen projecten naar mogelijkheden te zoeken om innovaties voor duurzame groei te stimuleren en marktintroducties te bevorderen.
3. Jaarlijks stellen Partijen een beton-innovatieagenda op met input uit artikel 7.1, waar invulling wordt gegeven aan gezamenlijk onderzoek.

Governance

Artikel 8 Stuurgroep, voortgangscommissie, secretariaat

1. Partijen stellen een Stuurgroep en een Voortgangscommissie in.
2. De Stuurgroep wordt samengesteld uit:
  - Een onafhankelijke voorzitter
  - Leden namens Partijen, zodanig dat de verschillende groepen Partijen uit de keten zich vertegenwoordigd weten.
3. De Voortgangscommissie wordt samengesteld uit deskundigen die in staat worden geacht voortgang van afspraken uit het Betonakkoord te kunnen vaststellen.
4. Stuurgroep en Voortgangscommissie worden ondersteund door het secretariaat Betonakkoord.
5. Teneinde sturing en monitoring / borging gescheiden te houden is de Voortgangscommissie onafhankelijk van de Stuurgroep.

Artikel 9 Stuurgroep Betonakkoord

1. De Stuurgroep heeft als primaire taak te sturen op het behalen van de in dit Betonakkoord afgesproken doelen en het nakomen van gemaakte afspraken.
2. De Stuurgroep organiseert minimaal jaarlijks 1 bijeenkomst voor alle Partijen.

Artikel 10 Voortgangscommissie Betonakkoord

1. De Voortgangscommissie heeft als taak de monitoring en evaluatie van, en rapportage over de afspraken in en de duurzaamheidseffecten van het Betonakkoord, waarbij waar noodzakelijk door Partijen aan de Voortgangscommissie verstrekte vertrouwelijke bedrijfsinformatie strikt geheim wordt gehouden. Verder worden geen concurrentiegevoelige gegevens uitgewisseld.
2. De Voortgangscommissie Betonakkoord:
  - Wordt actief, zo snel mogelijk na inwerkingtreding van het Betonakkoord.
  - Kan Partijen op basis van haar bevindingen adviseren.
  - Ontvangt rapportages, informatie, data etc. over voortgang van individuele partijen en/of sectoren.
  - Kan proactief data verzamelen om de voortgang (beter) te kunnen vaststellen en mag daartoe Partijen verzoeken om (aanvullende) informatie.
  - Komt op gezette tijden bijeen om de voortgang op alle afspraken in kaart te brengen en op basis van die voortgang advies uit te brengen aan de Stuurgroep.
  - Houdt bij of er ongewenste effecten ontstaan als gevolg van afspraken in het Betonakkoord en adviseert hierover Stuurgroep en Partijen.

- Rapporteert aan de Stuurgroep en Partijen en legt verantwoording af over haar activiteiten en bestedingen.
- 3. Indien de meningen binnen de Voortgangscommissie over de evaluatie of de uitkomsten daarvan verschillen, vermeldt het verslag de verschillende meningen.
- 4. De Voortgangscommissie biedt haar verslag telkens uiterlijk op 31 oktober aan Partijen aan.

Artikel 11 Secretariaat Betonakkoord

1. In de periode 2018 – 2020 wordt het secretariaat verzorgd door de Rijksoverheid.
2. Over de periode daarna maken Partijen nadere afspraken.

Artikel 12 Communicatie

1. Partijen communiceren binnen de betonsector over het Betonakkoord en de eigen resultaten.
2. Elke Partij verplicht zich al hetgeen hem bij de uitvoering van het Betonakkoord ter kennis komt, en waarvan hij het (bedrijfs)vertrouwelijke karakter kent of redelijkerwijs kan vermoeden, op generlei wijze bekend te maken aan derden tot 1 jaar na de looptijd van het Betonakkoord, behalve voor zover enig wettelijk voorschrift of uitspraak van de rechter hem tot bekendmaking verplicht.

Slotbepalingen

Artikel 13 Generieke afspraken:

1. De kwaliteit van beton in termen van bestand zijn tegen externe invloedsfactoren en overige essentiële eisen staat niet ter discussie. Dit is de basis waar afspraken in het Betonakkoord niet aan afdoen.
2. Partijen die dit Betonakkoord hebben ondertekend spannen zich in om, vanuit hun rol en plaats in de keten, maximaal bij te dragen aan het realiseren van de gemeenschappelijke doelen waarop zij invloed hebben. Partijen leggen met dit akkoord hun betrokkenheid vast op de doelstellingen, de aangegeven maatregelen en de bijbehorende borging. Bij uitblijven van voldoende resultaat door onvoldoende inspanningen zullen Partijen elkaar daarop aanspreken. Partijen zijn derhalve zelf verantwoordelijk voor hun inspanningen.
3. Partijen spannen zich in om ieder vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid normeringen aan te passen, daar waar deze het behalen van de doelen uit het Betonakkoord belemmeren en bevorderen, zonder daarbij andere wet- en regelgeving of doelen van de Rijksoverheid te hinderen.
4. Dit Betonakkoord is gericht op integrale verduurzaming, te optimaliseren op projectbasis, in de keten en over levenscycli. Van Partijen wordt derhalve verwacht dat in alle werken waarin beton een rol speelt, alle aspecten uit dit Betonakkoord worden meegewogen.
5. Het Betonakkoord laat onverlet dat de Rijksoverheid nieuw beleid kan formuleren als daarvoor politieke overeenstemming is bereikt.

Artikel 14 Uitvoering in overeenstemming met het recht

1. De afspraken van dit Betonakkoord en de nadere uitwerking daarvan zullen in overeenstemming met het Nederlands recht en het recht van de Europese Unie worden uitgevoerd, in het bijzonder voor zover de afspraken vallen onder de werking van de Europese en Nederlandse regels met betrekking tot aanbesteding, mededinging, staatssteun, en technische normen en voorschriften.

Artikel 15 Evaluatie

1. Partijen spreken af de effecten van de afspraken in het Betonakkoord jaarlijks te evalueren en bij te stellen waar nodig.

Artikel 16 Wijzigingen

1. Elke Partij kan de andere Partijen schriftelijk verzoeken het Betonakkoord te wijzigen.
2. De wijziging behoeft de instemming van de Rijksoverheid alsmede 75% van alle overige aanwezige Partijen op het jaarlijkse overleg zoals bedoeld in artikel 9 lid 2.
3. De wijziging en de verklaringen tot instemming worden in afschrift als bijlagen aan het Betonakkoord gehecht.

Artikel 17 Gegevensverstrekking

1. Teneinde de collectieve voortgang te kunnen bepalen is frequent informatie gerelateerd aan de voortgang van de afspraken nodig van individuele Partijen. Alle Partijen gaan akkoord met het verstrekken van hiertoe relevante gegevens aan de Voortgangscommissie (zie artikel Governance), met inachtneming van artikel 12 lid 2. Waar nodig worden betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van de gegevens in overleg verbeterd. Gevraagde informatie wordt zoveel mogelijk geharmoniseerd met vragen vanuit andere entiteiten.
2. Partijen willen wat betreft onderlinge gegevensverstrekking in het kader van de rapportage dit Betonakkoord aansluiten bij bestaande vormen en afspraken hierover. Partijen zullen ervoor waken dat er geen onnodige nieuwe rapportagevormen, programma's of instituties worden opgezet, maar het bestaande benutten. Waar nodig kunnen bestaande vormen en afspraken in overleg met de relevante betrokkenen worden aangepast en verbeterd.
3. Over eventueel in het kader van dit akkoord verstrekte persoonsgegevens of andere gegevens, zoals bedrijfs- en fabricagegegevens, concurrentiegevoelige informatie, en de verwerking daarvan maken Partijen zodanige afspraken dat wordt voldaan aan de eisen die de van toepassing zijnde wet- en regelgeving daaraan stelt.
4. De onderlinge gegevensverstrekking mag niet leiden tot uitwisseling van concurrentiegevoelige informatie tussen Partijen, rechtstreeks dan wel indirect door tussenkomst van de Stuurgroep of Voortgangscommissie.

Artikel 18 Rapportage

1. In dit Betonakkoord benoemde rapportages zijn in principe bestemd voor de Voortgangscommissie zodat de cumulatieve resultaten en voortgang kan worden vastgesteld en geëvalueerd.
2. De Voortgangscommissie Betonakkoord brengt jaarlijks een rapportage uit aan Partijen over de bereikte resultaten en de inzet van de hiermee gemoeide middelen zowel in financieel, personeel als materieel opzicht.

Artikel 19 Toetreding van nieuwe Partijen

1. Er kunnen nieuwe Partijen toetreden tot dit Betonakkoord door het Betonakkoord te ondertekenen.
2. Een actuele lijst van Partijen wordt bijgehouden en gepubliceerd op een publiek toegankelijke website.

Artikel 20 Opzegging

1. Elke Partij kan dit Betonakkoord te allen tijde direct opzeggen door dit schriftelijk bij de Voortgangscommissie te melden. De partij zal dan niet langer als deelnemer aan het Betonakkoord vermeld worden.
2. Opzeggende partij is per opzeggingsdatum niet langer gehouden de ambities en doelen uit dit Betonakkoord na te komen en kan geen rechten meer ontlenen aan het Betonakkoord, zoals het geïnformeerd worden over de uitvoering van het Betonakkoord.
3. In geval van beëindiging van het Betonakkoord krachtens opzegging is geen van de Partijen jegens een andere Partij schadelijktig.

Artikel 21 Nakoming & geschillenbeslechting

1. Partijen spreken af dat de nakoming van de afspraken in het Betonakkoord niet in rechte afdwingbaar is.
2. Alle geschillen in verband met dit Betonakkoord trachten Partijen op te lossen in onderling overleg. Indien Partijen daar niet in slagen kan het geschil worden voorgelegd aan de Stuurgroep.
3. De Stuurgroep zoekt een oplossing voor het geschil en biedt de bij het geschil betrokken Partijen de gelegenheid om hun zienswijzen te geven. Indien na zes maanden geen oplossing is gevonden komt de Stuurgroep met een advies gericht aan de bij het geschil betrokken Partijen.
4. Voor zover het geschil het tekortschieten van de nakoming van de verplichtingen uit hoofde van dit Betonakkoord van een Partij betreft kan de Stuurgroep in zijn advies deze Partij aanmanen om binnen een termijn van drie maanden alsnog na te komen tenzij de Partij besluit om het Betonakkoord op te zeggen.
5. Indien de Partij na het verstrijken van de in lid 4 genoemde termijn aan het advies geen gevolg geeft zal de Stuurgroep de overige Partijen verzoeken om het Betonakkoord jegens de tekortschietende Partij op te zeggen. Bij instemming van 2/3e meerderheid van Partijen zal de Stuurgroep aan de tekortschietende Partij mededelen dat het Betonakkoord jegens hem wordt opgezegd door de overige Partijen en hij geen rechten meer kan ontlenen aan dit Betonakkoord.

Artikel 22 Ontbinding

1. Het Betonakkoord kan ontbonden worden op verzoek van zowel de Rijksoverheid als een 2/3e meerderheid van de overige Partijen. Het verzoek hiertoe wordt gemotiveerd en ondertekend aan de Stuurgroep gemeld

en geagendeerd op het eerstvolgende overleg tussen alle Partijen met inachtneming van een vooraankondiging van minimaal 4 weken.

Artikel 23 Looptijd, notificatie bij de Europese Commissie en inwerkingtreding

1. Dit Betonakkoord wordt aangegaan voor een periode van de datum van inwerkingtreding tot en met 31 december 2030.
2. Het Betonakkoord wordt geacht niet te zijn vastgesteld en treedt niet in werking dan na afloop van een periode van drie maanden, te rekenen vanaf de datum waarop de Commissie de mededeling ontvangt als bedoeld in artikel 5, eerste lid, van Richtlijn (EU) 2015/1535 van het Europees Parlement en de Raad van 9 september 2015 betreffende een informatieprocedure op het gebied van normen en technische voorschriften en regels betreffende de diensten van de informatiemaatschappij (PbEU L241), mits er in die periode geen Uitvoerig Gemotiveerde Meninge(n) (UGM) door de Commissie of een andere lidstaat worden ingediend.
3. Partijen nemen de uitvoering van alle in dit Betonakkoord genoemde afspraken na inwerkingtreding zo snel mogelijk ter hand.

Artikel 24 Openbaarmaking

1. Dit Betonakkoord zal na de periode genoemd in artikel 23, lid 2, openbaar worden gemaakt, onder andere in de Staatscourant, waardoor anderen kennis kunnen nemen van dit Betonakkoord, zodat navolging hiervan kan worden bevorderd.

Aldus overeengekomen en in 2-voud ondertekend in Nootdorp op 10 juli 2018,
(tenzij een andere datum is vermeld)

De minister van Infrastructuur en Waterstaat,
namens deze de Staatsecretaris van Infrastructuur en Waterstaat,

.....
Stientje van Veldhoven

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,

.....
Eric Wiebes

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,

.....
Carola Schouten

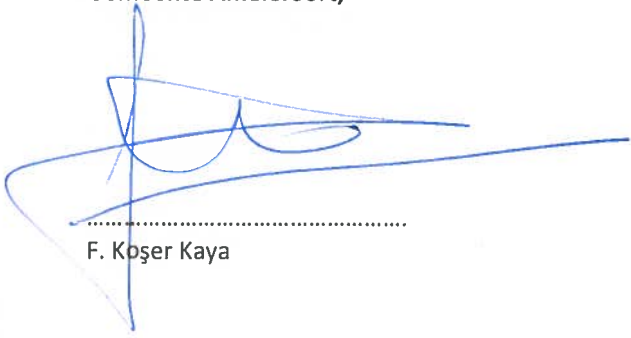
De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
namens deze de plaatsvervangend Directeur-generaal,

.....
Jürgen Jongkind

Gemeente Den Haag,

.....
L. van Tongeren

Gemeente Amersfoort,

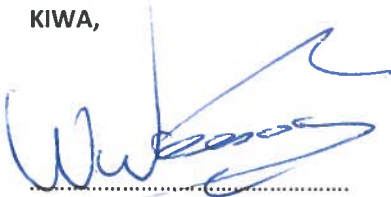
.....
F. Koşer Kaya

ProRail B.V.,

.....
P. Eringa

KIWA,

.....
W. van Vreeswijk

Movares,

.....
J. Buisman

NIBE,

.....
M. van Leeuwen

Vitruvius Building Solutions,

.....
G. Hol

BASF Nederland B.V.,

.....
P. van Gent

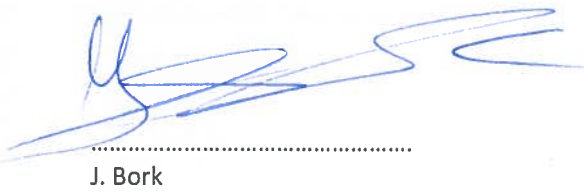
Betoncentrale Wessel B.V.,

.....
J. van der Velden,

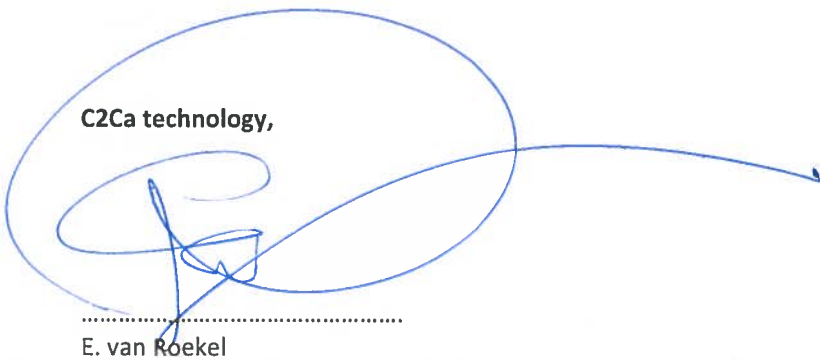
Archivieren

Bork Sloopwerken B.V.,

.....
J. Bork

C2Ca technology,

.....
E. van Roekel

Caron Recycling BV,

.....
S. Kloetstra

Cementbouw,

.....
A. Barendregt

Dekkergroep,

.....
R. van den Berg

1/0
Ecocem Benelux B.V.,

.....
R. Buiten

GBN,

.....
E. van Roekel

K3Delta BV,

.....
F. Snelen D. Evertse

Modulo Milieustraten,

.....
R. van Ommeren

N.V. Niba,

.....
M. Dankers

SmartCrusher bv,

.....
K. Schenk

Struyk Verwo Infra B.V.,

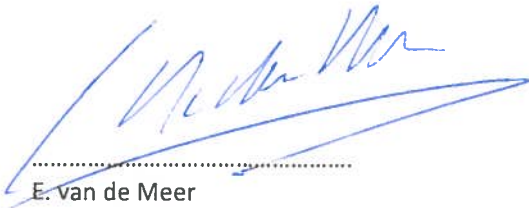
.....
A. van Woensel

Van Nieuwpoort Groep B.V.,

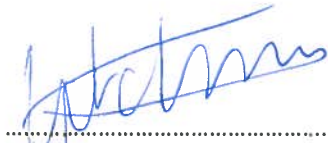
.....
G. van Nieuwpoort en F. Kootte

VBI, Verenigde Bouwprodukten Industrie B.V.,

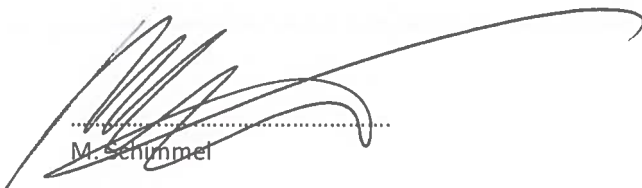
.....
E. van de Meer

VolkerWessels,

.....
W. van der Meer

BAM Infra Nederland bv,

.....
M. Schimmel

Boskalis Nederland B.V.,

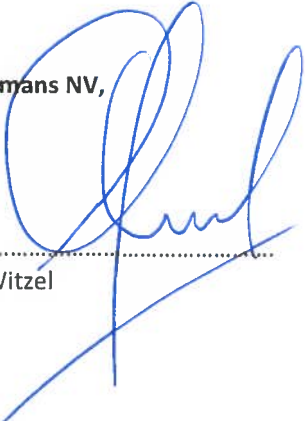
.....
A. van Schaik

Bruil,

.....
J. Bruil

Heijmans NV,

.....
G. Witzel

Strukton Civiel B.V.,

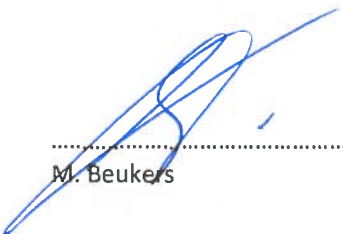
.....
F. Bekooij

TBI,

.....
R.J. Feijen

Van Spijker Infrabouw B.V.,

.....
M. Beukers

Bijlage 1 – Overige partijen

Organisatie	
Naam	
Ondertekent namens (organisatieonderdeel)	
Volledige statutaire naam	
Functie/hoedanigheid; tekenbevoegd namens de (het) organisatie- (onderdeel)	
Handtekening, plaats, datum	

Rol(len) in de betonketen (zie definities). Meerdere keuzes mogelijk; vul bij twijfel in wat de rol voornamelijk is.

☐	Toeleverancier
☐	Bouwbedrijf
☐	Opdrachtgever